

SLOTTSFJELLET, TØNSBERG

Arkeologisk overvåkning av graving for utbedring av gangvei

Halvorsen, Sunniva Wilberg

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)
 Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo
 Telefon: 23 35 50 00
www.niku.no

Tittel Slottsfjellet, Tønsberg Arkeologisk overvåkning av graving for utbedring av gangvei	Rapporttype/nummer NIKU Oppdragsrapport 45/2022	Publiseringsdato 08.04.2022
	Prosjektnummer 1021976	Oppdragstidspunkt 13.9-18.10.2021
	Forsidebilde Oversiktsfoto, S. Halvorsen	
Forfatter(e) Halvorsen, Sunniva Wilberg	Sider 15	Tilgjengelighet Åpen
	Avdeling Arkeologi	

Prosjektleder Sunniva Wilberg Halvorsen
Prosjektmedarbeider(e) Lars Haugesten
Kvalitetssikrer Hanne Ekstrøm Jordahl

Oppdragsgiver(e) Tønsberg kommune

<p>Sammendrag</p> <p>Tønsberg kommune gjennomførte høsten 2021 oppgradering av gangveien på Slottsfjellet. I den forbindelse ble det gjennomført en arkeologisk overvåkning av fjerning av inntil 0,25 m tykt toppdekke. Det ble observert automatisk fredede kulturlag rett under torlaget.</p>
--

<p>Emneord</p> <p>Slottsfjellet, middelalder, middelalderborg, gangvei, kulturlag, avtorving, Tunsberghus</p>

Avdelingsleder

Lise-Marie Bye Johansen

Innhold

1	Innledning	7
1.1	Bakgrunn og administrasjon	7
1.2	Kulturhistorisk og topografisk bakgrunn	7
1.3	Undersøkelsens faglige problemstillinger	8
2	Metode	8
3	Resultater	10
3.1	SK23150, Kutt 1	10
3.2	SK23101 Kutt 2	11
3.3	Trapp	12
3.4	Oppsummering og diskusjon	13
4	Litteratur	13
5	Vedlegg	14
5.1	Strukturliste	14
6	Fotoliste	14

1 Innledning

1.1 Bakgrunn og administrasjon

Det er i områderegeringsplan for Slottsfjellet gitt dispensasjon fra kulturminneloven for inngrep i automatisk fredete kulturminne i forbindelse med gjennomføring av flere forskjellige tiltak innen Tunsberghus. Tønsberg kommune skulle høsten 2021 realisere bygging av deler av gangvei/gangareal (SGG1-SGG/7), planbestemmelse § 5.4. Håheim Prosjekt AS v/Vegard Bråthen meldte, på vegne av Tønsberg kommune, realisering av tiltak i samsvar med vedtatt områderegeringsplan for Slottsfjellet, plan-ID 0704 20140099 vedtatt 24.04.2019. NIKU Distriktskontor Tønsberg mottok anmodning fra Riksantikvaren 9.11.2020 (RA saksnr. 20/11704-3) om utarbeidelse av forslag til prosjektplan og budsjett for arkeologiske undersøkelser i forbindelse med tiltaket. Prosjektplan og budsjett ble oversendt 25.10.2020, og Riksantikvaren fattet vedtak om omfang og kostnader for gransking 26.10.2020 (RA-ref: 20/11704-6).

Tiltaket omfatter gangveien fra nordre porttårn og opp til den møter den asfalterte gangveien fra søndre porttårn. Den aktuelle gangveien er ca. 150 m lang. Stien hadde et dekke av jord og grus, og har over flere år vært utsatt for erosjon og slitasje. Tiltaket består i hovedsak av oppbygging av gangvei ved påføring av masser, og er beskrevet i dokumentet «Gjennomføringsplan og løsningsforståelse» fra Håkonsen og Sukke datert 03.11.2020. Gangveien ble, etter befaring av Riksantikvaren og tiltakshaver, bygget i eksisterende trasè, med tilpasninger for at gangveien skulle falle best mulig inn i terrenget. Det skulle legges storgatestein som kantstein, for å gi en god linjeføring som samtidig vil opprettholde ønsket funksjon. Som toppdekke ble det benyttet 0-20 mm grus med god bindeevne. Både stein og grus er valgt ut med tanke på å fargemessig etterligne Tønsbergitt.

1.2 Kulturhistorisk og topografisk bakgrunn

Tiltaksområdene ligger innenfor det automatisk fredede kulturminnet «middelalderbyen Tønsberg», id 10570, og «Tunsberghus» med id. 12373.

NIKU gjennomførte i november 2013 en geofysisk undersøkelse av fem lokaliteter på Slottsfjellsplatået. Undersøkelsene påviste mulige bosetningsspor. Det er også påvist enkelte strukturer som muligens kan knyttes til de ulike murlevningene på Slottsfjellet. Undersøkelsene viste at torvlaget som finnes innenfor de enkelte delområdene er nokså tynt, og at den antatte arkeologien ligger like under overflaten. Videre er enkelte av områdene tydelig preget av moderne aktiviteter og forstyrrelser (Gustavsen og Kristiansen 2013).

I forbindelse med «Slottsfjellsplanen» ble det i 2013 foretatt en forundersøkelse av gangveien mellom Nordre Port og Slottsfjellstårnet. Feltarbeidet ble utført våren 2014. Sjaktene ble gravd for hånd og jordmassen ble såddet. I fire av sjaktene framkom det rester tolket som sannsynlig veifundamentering fra middelalder. Disse korresponderte med synlige spor i landskapet etter et eldre veifar. I de fleste sjaktene lå steinpakningene i og under tynne og tørre kulturlag med lite funn. I sjakt 5, ved Nordre Port, var det tykkere og mer velbevarte kulturlag, noe som må sees i sammenheng med Nordre Port som aktivitetsområde. Dateringsresultater fra vikingtid i sjakt 3 og folkevandringstid i sjakt 5 kan indikere en tidligere utnyttelse av området enn hva som tidligere er

kartlagt. Resultatene av undersøkelsen i veifaret har vist at nærmere undersøkelser på denne delen av Slottsfjellsplatået muligens vil kunne gi flere spor av førmiddelalderske bruksfaser av Slottsfjellet. Det er svært sannsynlig at det ligger levninger av middelalderens veifar, i form av steinpakninger og kulturlag av varierende bevaringsgrad, i hele strekket mellom Nordre Port og Indre Borggård. Det er sannsynlig å påtreffe automatisk fredede kulturlag 5 – 10 cm under dagens veidekke (Halvorsen 2014).

I 2006 ble det registrert tre strekk med tidligere uregistrerte murer, eventuelt rester av steinlagt vei. Disse lå i veifar ved Indre borggårdsmur og på østsiden av veien (Eriksson 2006, RA-arkiv). Dette er de samme steinleggingene som ble målt inn som eldre veifar ved forundersøkelse i 2014.

1.3 Undersøkelsens faglige problemstillinger

Med utgangspunkt i Riksantikvarens satsingsområder i Faglig program for middelalderarkeologi (Johannesen & Eriksson 2015) var følgende problemstillinger formulert i forkant av den arkeologiske undersøkelsen:

- Finnes det kulturlag og middelalderske gjenstandsfunn i og langs gangveien mellom Nordre porttårn og Indre borggård? Hvilken datering og bevaringstilstand har i så fall disse lagene?
- Finnes det uregistrerte strukturer/murer i eller langs gangveien?
- Kan det observeres noen forskjell i kulturlag eller funn mellom det indre og ytre borggårdsområdet?

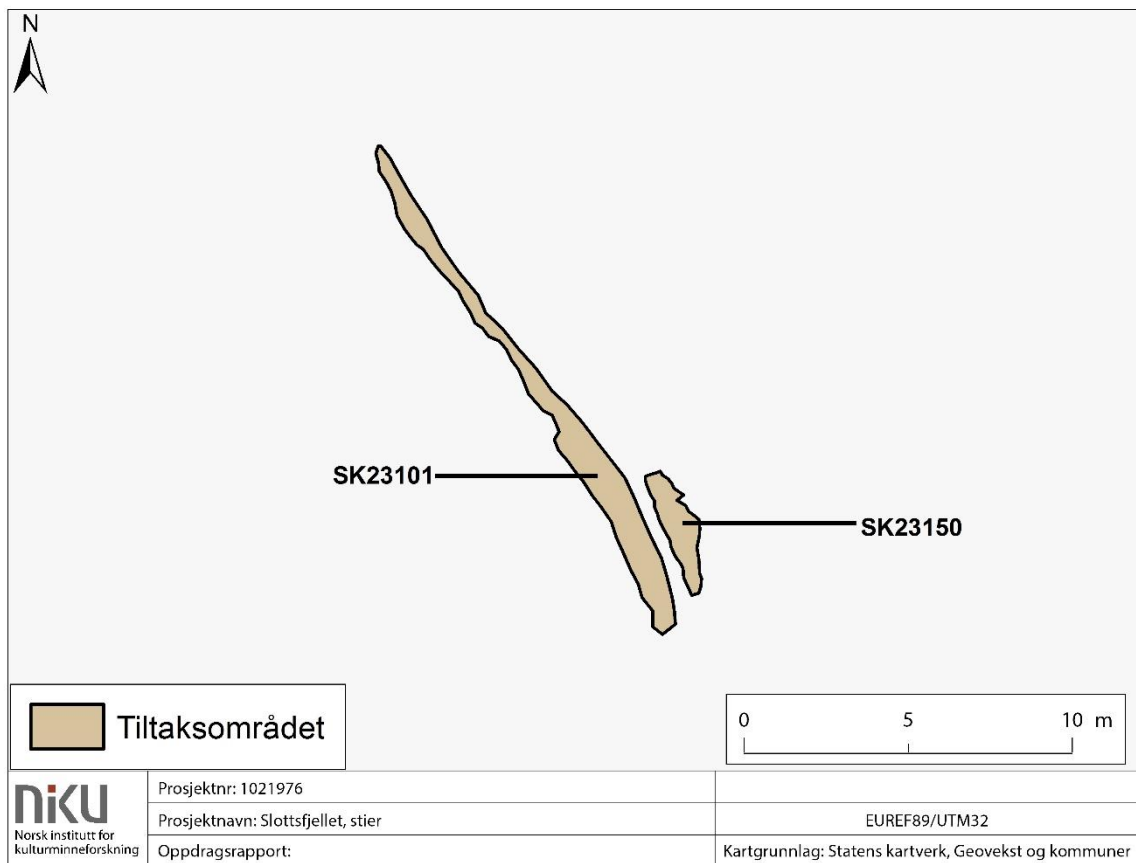
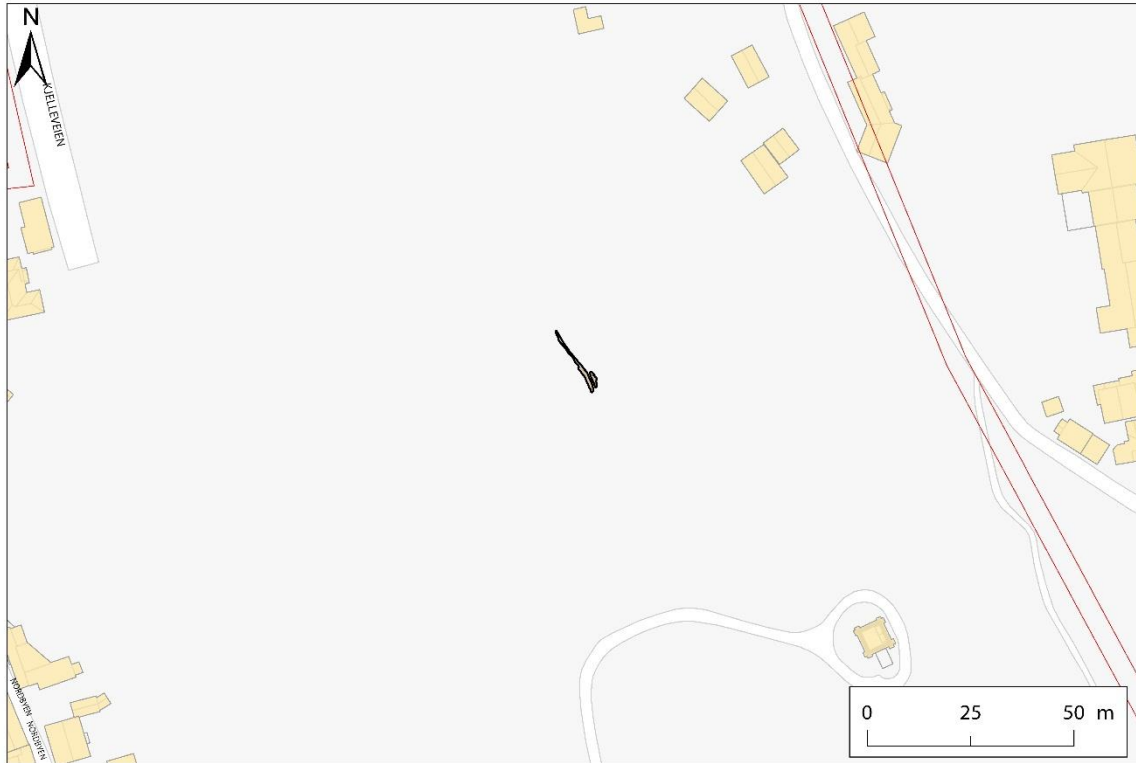
2 Metode

Den arkeologiske overvåkingen av gravearbeidene ble gjennomført 13.-15. september og 18. oktober 2021. NIKUs prosjektleder og feltarkeolog var Sunniva Wilberg Halvorsen. Til innmåling ble det benyttet CPOS. Innmålingsdata ble behandlet i Intrasis og ArcGis (fig. 1).

Ved gjennomføring ble det benyttet liten gravemaskin og liten dumper, med svært lavt marktrykk. Maskinene var valgt ut for å ikke måtte komme på utside av opparbeidet linje. Det var lagt en strategi for å gjennomføre arbeidet med minst mulig kjøring på gangvei. Det var planlagt for avskaving av grasstorv i 2-4 cm dybde. Avtorving var planlagt å gjøres for hånd. Det viste seg at arbeidene var mer tidkrevende enn først anslått, derfor ble det i stedet benyttet maskin. Maks dybde på torvlaget som ble skavet av var opp til 25 cm. Torvlaget ble forsiktig skavet av med maskin, og massene i gravemaskinskuffen ble undersøkt for hånd av arkeolog. Deretter ble det fylt opp med masser uten ytterligere inngrep i grunnen. Før påkjøring av jord ble det lagt fiberduk som forsterkningslag. I gangveien skulle det legges ned trekkerør. Jordkanter langs gangvei ble sådd til etter at kantstein og topplag var på plass.

I løpet av den arkeologiske undersøkelsen ble det samlet inn noe dyrebein. Disse ble kassert etterskuddsvis.

Figur 1 Kartplott

3 Resultater

3.1 SK23150, Kutt 1

SK23150, kutt 1, var et mindre område sørøst i skråningen (fig. 2-3). Torvlaget ble forsiktig skavet av med maskin. Største dybde på det fjernede torvlaget var 0,25 m. Kuttet var 1 m på det bredeste. Kuttet målte ca. 0,40 - 1 m bredt, og ca. 3,5 m langt. I midten av kuttet var det en stor stein som lå løst i massene, denne ble fjernet med maskin. Rett under torvlaget ble det påtruffet kulturlag, SL802937. Dette var svært tørt, brungrått, med noe humus, noe dyrebein, små og mellomstore teglfragment, og mindre mørtelbiter, samt små og mellomstore naturstein og grus. Laget ble tolket som et sannsynlig aktivitetslag, trolig avsatt over tid.

Figur 2. Cf54075_NIKU_0035 Oersikt mot nord

Figur 3. Cf54075_NIKU_0037 Oversikt mot nord. SK23150

3.2 SK23101 Kutt 2

SK23101 var det største kuttet, langs sørvestre grøftekant (fig. 4-5). Lengden på kuttet var 17,7 m, med gjennomsnittlig bredde på 0,5 m. Minste bredde var på 0,2-0,3 m og største bredde var på 0,9-1,1 m. I dybden ble det fjernet 5 – 15 cm tykke torvmasser. Det ble observert noe mer moderne søppel (glass, plast) i massene i kutt 2. Jordlaget under torven tolkes som et kulturlag (SL802938), et overflatelag tolket som aktivitetslag / avfallslag. Jorden var rødbrun til svartbrun, lett humøs, med grus, tegl, mørtel og litt bein. Massene var tørre og løse.

Figur 4. Cf54075_NIKU_0015 Oversikt mot nord. SK23101.

Figur 5. Cf54075_NIKU_0017 Oversikt mot sør. SK23101.

3.3 Trapp

18. oktober ble det gravd for fundamentering av nytt trappetrinn i bunn av steintrapp opp til Nordre port (fig. 6-7). Gravingen ble gjennomført for hånd, og berørte kun nyere påførte grusmasser. Grøften var 0,4 m bred, 33 cm dyp og 2,3 m lang.

Figur 6. Cf54075_NIKU_0001 Oversikt mot sør.

Figur 7. Cf54075_NIKU_0008 Oversikt mot sør.

3.4 Oppsummering og kulturhistorisk tolkning

Gangveien fra Nordre port opp til Indre Borggård går over et svært sårbart kulturminneområde. Det er tidligere påvist at kulturlagene i området er tynne og tørre. Også i denne undersøkelsen ble det påvist at det ligger bevarte automatisk fredede kulturlag rett under torvlaget på Slottsfjellet. De påtrufne lagene var overflatelag som ikke kunne dateres uten ytterligere inngrep. Disse tolkes som aktivitets- og avfallslag med sannsynlig datering til middelalder. Aktivitets- og avfallslagene er trolig avsatt som følge av folks bruks- og bevegelsesmønster på Slottsfjellsplatået over tid. Massene kan også være avsatt i forbindelse med senere aktiviteter på borgplatået. De fremstår som tørre og lite humøse. Kulturlagene er svært utsatt. Etablering av gangvei med fast dekke og tydelige sidekanter vil trolig bidra til å beskytte lagene mot ytterligere nedbryting.

Undersøkelsen gav svar på noen av de problemstillingene som var postulert i NIKUs prosjektplan. Det ble påvist kulturlag i og langs gangveien mellom Nordre porttårn og Indre borggård. Det ble ikke gjort funn av middelalderiske gjenstander eller andre daterende elementer i massene. De observerte kulturlagene tolkes som automatisk fredede, men en yngre datering er også mulig. Kulturlagene har dårlig til elendig bevaringstilstand. Det ble ikke observert uregistrerte strukturer i eller langs gangveien. I denne undersøkelsen ble det ikke gjort inngrep i gangveien innenfor Indre borggårdsområde, i stedet ble det fylt på masser for å rette ut høydeforskjeller i veien. Det var dermed ikke mulig å observere eventuelle forskjeller i kulturlag mellom det indre og ytre borggårdsområde.

Etablering av gangveien har til en viss grad bidratt til å tildekke deler av ruinene på borgen. Dette gjelder for deler av steindekket registrert inn som eldre veifar, og deler av to steiner vest for veien. Disse steinene har vært tolket som del av hjørnet til Indre borggårdsmur. Etableringen av det nye veidekket kan likevel ikke sies å ha bidratt til å minske lesbarheten for kulturminnet. Utbedringen av gangveien er et viktig bidrag til å hindre ytterligere erosjon og slitasje på de sårbare kulturlagene i og rundt veien fra Nordre Port til Indre Borggård.

4 Litteratur

Eriksson, J. E. G. 2006. Slottsfjellet, Tønsberg - registrering av mulige nye murer, RA-arkiv.

Gustavsen, L. og Kristiansen, M. 2013. Georadarundersøkelse på Slottsfjellet. NIKU oppdragsrapport 23/2014

Halvorsen, S. 2014. Slottsfjellet, del 1. Forundersøkelse. NIKU rapport 72/2014

Johannessen, L. & Eriksson, J.-E.G., 2015. Faglig program for middelalderarkeologi. Byer, sakrale steder, befestninger og borger. Riksantikvaren.

5 Vedlegg

5.1 Strukturliste

ID	Klasse	Subklasse	Beskrivelse / tolkning
SK23150	Stratigrafisk objekt	Kutt	Kuttet målte var ca. 0,40 - 1 m bredt, og ca. 3,5 m langt. Rett under torvlaget ble det påtruffet kulturlag, SL802937.
SL802937	Stratigrafisk objekt	Lag	Dette var svært tørt, brungrått, med noe humus, noe dyrebein, små og mellomstore teglfragment, og mindre mørtelbiter, samt små og mellomstore naturstein og grus. Laget ble tolket som et rivningslag / utjevningsslag / aktivitetsslag.
SK23101	Stratigrafisk objekt	Kutt	Lengden på kuttet var 17,7 m, med gjennomsnittlig bredde på 0,5 m.
SL802938	Stratigrafisk objekt	Lag	overflatelag tolket som aktivitetsslag / avfallslag. Jorden var rødbrun til svartbrun, lett humøs, med grus, tegl, mørtel og litt bein. Massene var tørre og løse.

6 Fotoliste

Filnavn	Opptaksdato	Motiv	Sett mot
Cf54075_NIKU_0001	18.10.2021	Utvidelse trapp	S
Cf54075_NIKU_0002	18.10.2021	Utvidelse trapp	S
Cf54075_NIKU_0003	18.10.2021	Utvidelse trapp	S
Cf54075_NIKU_0004	18.10.2021	Utvidelse trapp	S
Cf54075_NIKU_0005	18.10.2021	Utvidelse trapp	V
Cf54075_NIKU_0006	18.10.2021	Utvidelse trapp	S
Cf54075_NIKU_0007	18.10.2021	Utvidelse trapp	S
Cf54075_NIKU_0008	18.10.2021	Utvidelse trapp	S
Cf54075_NIKU_0009	18.10.2021	Utvidelse trapp	S
Cf54075_NIKU_0010	18.10.2021	Utvidelse trapp	S
Cf54075_NIKU_0011	18.10.2021	Utvidelse trapp	S
Cf54075_NIKU_0012	18.10.2021	Gravearbeider i gangvei	N
Cf54075_NIKU_0013	18.10.2021	Gravearbeider i gangvei	N
Cf54075_NIKU_0014	18.10.2021	Gravearbeider i gangvei	N
Cf54075_NIKU_0015	18.10.2021	Gravearbeider i gangvei	N
Cf54075_NIKU_0016	18.10.2021	Gravearbeider i gangvei	N
Cf54075_NIKU_0017	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	N
Cf54075_NIKU_0018	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	N
Cf54075_NIKU_0019	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	N
Cf54075_NIKU_0020	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	N
Cf54075_NIKU_0021	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	N
Cf54075_NIKU_0022	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	N
Cf54075_NIKU_0023	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	N
Cf54075_NIKU_0024	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	Ø
Cf54075_NIKU_0025	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	S
Cf54075_NIKU_0026	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	V
Cf54075_NIKU_0027	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	S
Cf54075_NIKU_0028	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	S
Cf54075_NIKU_0029	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	S
Cf54075_NIKU_0030	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	S
Cf54075_NIKU_0031	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	S
Cf54075_NIKU_0032	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	S
Cf54075_NIKU_0033	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	S
Cf54075_NIKU_0034	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	S
Cf54075_NIKU_0035	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	S

Cf54075_NIKU_0036	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	S
Cf54075_NIKU_0037	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	S
Cf54075_NIKU_0038	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	S
Cf54075_NIKU_0039	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	S
Cf54075_NIKU_0040	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	S
Cf54075_NIKU_0041	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	S
Cf54075_NIKU_0042	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	N
Cf54075_NIKU_0043	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	N
Cf54075_NIKU_0044	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	N
Cf54075_NIKU_0045	15.09.2021	Gravearbeider i gangvei	N

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Oppdragsrapport 45/2022

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736
Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112
Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens
gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00